

Allt det olämpliga i Röda rummet

Om giftskåpet vid Göteborgs universitetsbibliotek

Linda Börjesson

På min arbetsplats är vi besatta av kontroll och ordning. Göteborgs universitetsbibliotek är satt att förvalta och bevara det som ges ut i Sverige, och för närvarande finns det drygt fem hyllmil böcker och andra trycksaker i magasinen på Humanistiska biblioteket, vilka vilar djupt nere i berget vid knutpunkten Korsvägen och det nystan av spårvagnsspår som nästlar ihop sig där.

Inga besökare tillåts långt här nere. Om man besöker biblioteket välkomnas man in i en ganska typisk universitetsbiblioteksentréhall med informationsdisk, publika datorer och bokhyllor med kursböcker. Gatuplan är i själva verket plan sju, det kan förvirra. På plan sex finns tidskrifter och öppna magasin med böcker från 1992 och framåt. Ner till plan fem hittar inte lika många, där finns tidskrifter och annan periodiskt utgiven litteratur. Här är det stundtals ödsligt tomt, och de automatiska lamporna flimrar knäppande till liv när man går från magasin till magasin, som påkomna med sitt slumrande i den loja tystnaden. Men detta är bara början av de hyllmil böcker som finns på Humanistiska biblioteket. Ytterligare fyra våningar med tätt packade slutna magasin breder ut sig under oss, och längst ner: ett skyddsrum – också fullt med böcker som ska kunna avlägsnas inom 48 timmar.

Någonstans längs med alla dessa hyllmil börjar man ju fundera. Varför har vi det så här? Varför ska man samla och ordna allt som trycks i Sverige? Och vad händer med den litteratur man får på köpet som anses alltför olämplig eller obscen för att lånas ut?

Det är viktigt för forskningen, säger några. Det är nödvändigt för det gemensamma kulturarvet, säger andra. Det är vårt kollektiva minne. Gott så. Detta handlar om böcker och trycksaker som ibland kan vara så perifera att få kan ha nytta av dem, men som har katalogiserats och ska bevaras för framtiden – det är den horisont de så kallade pliktbiblioteken arbetar med.

Som låntagare kan man från de slutna magasinerna beställa fram allt från vinylskivor och kassettband, till Göteborgs trädgårdsförenings frökataloger och telefonkataloger från tidigt 1900-tal. Det finns även dyrbart, skört eller väldigt gammalt material som kan beställas upp från den underjordiska raritetskammaren till den videoövervakade specialläsesalen. Dit släpps ingen in med vare sig väska, ytterrock eller sax. Eller ens bläckpenna.

Men det finns en materialkategori på Göteborgs universitetsbibliotek som i stort sett *ingen* lånar. Förutom ibland, och då kanske med särskilda förklaringar eller tillstånd från bibliotekslånechefen. Denna materialkategori är av ytterst blandad art, och återfinns nere i ett av bergsmagasinerna: det så kallade *Röda rummet*. Gemensamt för innehållet i rummet är att det är olämpligt. Ofta obscen. Inte passande för allmänhetens ögon. Namnet kommer troligen från det faktum att varje magasinsvåning är målad i en egen färg (såsom brunt, leverpastejrosa och piggt petroleumblått), förmodligen för att hjälpa bibliotekspersonalen att hålla ordning på var i den djupa huskroppen man rör sig. Ett glänsande tjockt lager av mättad blodröd färg pryder denna vånings dörrar och dörrfoder. Namnet för tankarna till Strindbergs röda rum på Berns salonger i Stockholm, där unga bohemiska och intellektuella herrar samlades. Signalfärgen röd associeras till lust, blod, fara och förbud. Ett ganska passande och suggestivt namn.

Röda rummet är ett sant nöje att bevandra. För att ens hitta hit måste du som anställd och betrodd universitetsbibliotekarie veta var detta (omärkta) rum finns och var dess (gömda) nyckel ligger undanstoppad. Väl härinne möts du av olämplig litteratur av alla slag. Här finns det naturligtvis pornografi i mängder. Hyllmeter av olika porrtidningar med fantasifulla namn som *Top Hat*, *Smygtittaren* och *Piff Special* prydligt inbundna i kartongkapslar med ljusblå linneband. Sedan finns de mer explicita titlarna som *Sexbrigaden*, *Sexnytt* och *Orgasm* som med all tydlighet förmedlar innehållets karaktär omedelbart. Men här finns också andra skrifter som bedömts som icke-lämpliga.

liga. Polisunderrättelser. Återtagna avhandlingar. Stadgar till ordenssällskap. Handböcker till polisen för deras tjänstevapen.

Detta material har inte köpts in, utan har kommit till samlingarna genom pliktexemplarslagen. Göteborgs universitetsbibliotek ska – tillsammans med fem andra universitetsbibliotek och Kungliga biblioteket – bevara det som lite svepande kan kallas för det svenska trycket. Exempelvis det som:

[...] anses röra svenska förhållanden, om informationen i dokumentet helt eller delvis är avfattad på svenska språket eller dokumentet helt eller delvis innehåller verk av svensk upphovsman eller framförande av svensk konstnär eller, om inte någon av dessa förutsättningar föreligger, dokumentet ändå huvudsakligen är avsett att spridas inom landet.¹

Kungliga biblioteket och Lunds universitetsbibliotek ska bevara pliktexemplaren för framtiden, för de andra fem kan gallring göras utefter det egna universitetets förvärvspolicy.²

Dessa så kallade pliktexemplar ska inte användas för nöjesläsning, de ska sparas för framtiden. På Humanistiska biblioteket – där ett pliktexemplar av den svenska skönlitterära utgivningen sparas för bevarande och forskning – brukar detta leda till många beställningar på en given skönlitterär bok vid populära boksläpp, eller när årets nobelpristagare i litteratur tillkännages. Om man då inte läst det finstilla i bibliotekskatalogen – vilket många inte gör – dyker det i regel upp ett antal förnöjda personer som tror att de har funnit ett säkert sätt att kringgå de långa köerna på kioskvältarna på folkbiblioteken. Dessvärre resulterar detta ofta i oförrättat ärende då de flesta inte är intresserade av att läsa skönlitteratur på plats i bibliotekets läsesal utan möjlighet till hemlån, vilket är lånereglerna för skönlitteratur på svenska på Humanistiska biblioteket. Undantag görs för forskare i främst litteraturvetenskap som har fått specialtillstånd av sin prefekt och bibliotekslånechefen att låna med sig skönlitteratur till sitt arbetsrum på Humanistiska fakulteten, några hundra torrskodda inomhusmeter (inte helt oviktigt i bevarandesammahang) från biblioteket. Men man får under inga

1 SFS 1993:1392, *Lag om pliktexemplar av dokument* (Utbildningsdepartementet, 1993), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19931392-om-pliktexempl_sfs-1993-1392/.

2 SOU 2021:32, *Papper, poddar och ...: Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt kallmaterial* (Regeringskansliet, 2021), 91-92, 115, <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/04/sou-202132/>.

omständigheter ta med dessa böcker hem, eller till sommarstugan. De ska bevaras för forskningen.

Skönlitteraturen som ”kommer med plikten” som uttrycket lyder, är alltså ett populärt material. Likaså många av de tidskrifter som ställs upp i tidskriftsrummet på plan sex med sina bekväma fåtöljer och mysiga läslampor, såsom *Filter*, *Skriva*, *Rum: arkitektur, inredning och design* och veckotidningen *Vi*. Men det dyker också upp en del skrifter med plikten som direkt ställs ner i de slutna magasinerna. Dessa kan med enkelhet beställas fram i bibliotekskatalogen, men då måste man veta vad man är ute efter. Inget browsande bland hyllorna i de slutna magasinerna inte, här hämtar och återlämnar endast de anställda som har särskild erfarenhet av att ”plocka på facket”. Sådant material tas vanligen fram inom tre timmar och är det äldre än 100 år, unikt, tunnare än 50 sidor eller på annat sätt skört, hamnar det i läsesalen (ibland till och med i den videoövervakade specialläsesalen) och får inte lånas hem.

Det som hamnar i Röda rummet är sådant som bedöms som olämpligt att ställas på öppna hyllor, men som inte heller placeras bland de ”vanliga” slutna magasinerna där bibliotekspersonalen rör sig dagligen i olika ärenden: beställningshämtande, beläggande av referensfrågor eller helt enkelt för genvägar till olika möten eller till arbetspass i informationsdisk eller läsesals-expedition. Röda rummet är låst och omärkt och det material som beställs upp härifrån ska överlämnas personligen till personalen i läsesalen och får aldrig lämnas obevakat på vagnar eller i bokhissar – som det står med feta bokstäver på flera anslag inne i rummet. Här föreligger det alltså inte bara omsorg för låntagarnas ögon och hjärnor, inte heller de anställda ska behöva utsättas (och kanske även frestas) av detta material.

I Röda rummet finns också visst material kringgärdat av särskilda regler. När väl en beställning dyker upp på just detta material med Röda rummets hyllsignatur Öö, brukar det ofta föregås av att låntagaren skickar med ett par meningar om att det rör sig om forskning i till exempel genusvetenskap om framställningen av homoerotiska motiv i svensk pornographica mellan 1970 och 1990, eller vad det än kan handla om. Följande svar ges: *Detta material tas endast fram till GU-forskare med särskilt tillstånd*. Det underförstådda blir då: *Har du ett sådant?*

Detta är strängt taget den enda gång där personalen lägger sig i en beställning av tryckt material på detta sätt. I annat fall finns det ytterst få tillfällen då man hör av sig till en låntagare på detta vis – tanken här är att alla kan få titta på allt. Riskerar materialet att bli slitet, eller om det är mycket skört, dyrt eller gammalt hamnar det såklart i specialläsesalen. Men själva beställningen ifrågasätts mycket sällan. Men i detta fall är det dock just *frambeställandet* som är den springande punkten.

Vid sådana här tillfällen uppstår en rad intressanta frågor som många universitetsbibliotek ställt sig. Varför är vissa samlingar inte lämpliga? Vilka är de inte lämpliga för? Och framför allt: hur ska man hantera olämpligt material? Många universitetsbibliotek runt om i världen har löst detta genom ”röda rum” i olika utformningar, eller ”giftskåp” eller ”gifthyllor” som det ofta kallas. Denna praktik är flera hundra år gammal. Litteraturvetaren Walter Kendrick beskriver hur katalogiseringen av vulkanstaden Pompejis lämningar skapade stora problem under 1700- och 1800-talen för Museo Borbonico (sedermera Nationella arkeologiska museet i Neapel, Museo Archeologico Nazionale di Napoli). Man skulle beskriva de många erotiska objekt som fanns runt om i staden: allt från ekivoka fresker till skulpturer av erigerade fallosar, och en satyr i full sexuell aktivitet med en get. Pompejis sexuella öppenhet gick stick i stäv med den katalogiserande tidens syn på sexualiteten, och i takt med att mer och mer av staden grävdes ut och fler och fler sådana objekt uppdagades, valde man att föra bort dem från sina ursprungliga (ofta vardagliga) sammanhang – som i husentréer och gatuhörn. Man samlade ihop dem under benämningen *pornografi* i ett ”hemligt museum” eller ”hemligt skåp” inuti Borbonico (*gabinetto segreto* på italienska, eller *cabinet secret* på franska) dit endast bemedlade män ägde inträde.³

Efter Museo Borbonico tog andra museum och bibliotek till liknande lösningar för sina olämpliga samlingar. På British Library etablerades giftskåpet Private Case på 1860-talet.⁴ På Bodleian Library vid University of Oxford heter samlingen Φ (efter den tjugoförsta bokstaven i det grekiska alfabetet som uttalas ”fi”), och på Bibliothèque Nationale de Paris finns kort och gott Helvetet (L’Enfer), vilken katalogiserades av författaren och poeten Guillaume Apollinaire i början av 1900-talet och innehöll då cirka

3 Walter Kendrick, *The secret museum: Pornography in modern culture* (University of California Press, 1996), 1–32.

4 Kendrick, *The secret museum*, 69–70.

900 erotiska skrifter eller bilder. I USA finns liknande samlingar. På New York Public Library heter samlingen ***** och Library of Congress har sin Delta Collection.⁵

På Kungliga biblioteket i Stockholm finns det däremot inget giftskåp, utan där är denna typ av litteratur utspridd i de låsta magasinssamlingarna. Det är sakliga aspekter som bestämmer hur materialen förvaras och tillhandahålls, skriver Kungliga biblioteket på sin webbplats, däribland om materialen är värdefulla, sällsynta, ömtåliga eller stöldbegärliga: ”Förr var porren mindre tillgänglig i samhället och räknades därför som stöldbegärlig på biblioteket. Nu förvaras exempelvis porrtidningar tillsammans med andra tidskrifter och lånas ut enligt samma rutiner som övriga läsesalslån.”⁶ På Lunds universitetsbibliotek började man på 1990-talet att avveckla sitt giftskåp och införliva det i de övriga samlingarna. Karin Arbelius undersöker i sin masteruppsats lämningarna från bland andra detta giftskåp, vilka i början av 2000-talet utgjordes till stor del av pornografisk skönlitteratur eller försäljning av preventivmedel som bröt mot den forna sedlighetsparagrafen, vilken kvarstod in på 1970-talet när pornografin legaliserades.⁷

Att pliktbiblioteken är ålagda att samla in, katalogisera och bevara det tryckta svenska materialet kan verka smått bisarrt. Kungliga biblioteket uppfyller det genom att samla in vartenda reklamblad från varje liten matbutik, och ordna det i kilometerlånga magasin djupt nere i urberget under Stockholms dyraste adresser. Att bringa ordning i det som trycks blir pliktbibliotekets yttersta uppgift. Men varför måste man samla in precis allt? Vad är det som är så viktigt med det? Om man kunde bortse från att samla den mer problematiska litteraturen hade man kunnat strunta i specialregler och hantering kring upprätthållandet och utlåning av materialet i Röda rummet. Men så finns pliktexemplarslagen i Sverige, som gör lag av att samla och ordna allt

5 Robert Darnton, ”Philosophical sex: Pornography in Old Regime France,” i *Enlightenment, passion, modernity: Historical essays in European thought and culture*, red. Mark S. Micale och Robert L. Dietle (Stanford University Press, 2000), 89.

6 ”Pornografi på KB,” Kungliga biblioteket, åtkomstdatum 4 juli 2024, <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/samlingsbloggen/blogginlagg/2022-03-31-pornografi-pa-kb.html>.

7 Karin Arbelius, ”Giftskåpet: Praktik och princip” (Masteruppsats, Uppsala universitet, 2011), 29–36, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-158467>.

tryckt material. Bok- och bibliotekshistorikern Jonas Nordin noterar att när de första pliktleveransbestämmelserna utformades på 1600-talet var det ett sätt för regeringen att kontrollera vad som trycktes och vilken information som florerade.⁸ Nu har detta också blivit ett sätt för medborgarna (kanske oftast i formen av forskare) att undersöka den samlade utgivningen och vad den säger om oss själva.

Kanske finns det också ytterligare dimensioner i detta samlande, ordnande och bevarande som kan vara hjälpsamma för att förstå detta oändliga arbete vi universitetsbibliotekarier sysslar med dagarna i ända. Kanske är det så att vi försöker samla allt för att kunna ordna det rätt i förhållande till *allt det andras* placering – det vill säga: för att ha ordning måste man inneha precis allt för att finna detta alltings rätta plats. För vad skulle det innebära för samhällen att inte ha fullständiga, ordnade samlingar – att inte ha fullständig, ordnad historia och tankegods?

Men vi samlar inte allt på Humanistiska biblioteket, och vad gäller den nuvarande svenska utgivningen av den typ av litteratur som hamnar i Röda rummet är den faktiskt på utdöende. Hyllmetrarna i Röda rummet växte stadigt under många år under andra halvan av 1900-talet. Men i takt med att det blev billigare att trycka böcker och tidskrifter i andra länder än Sverige, levererades det mindre av detta material via plikten. Detta märks särskilt väl bland porrtidningarna, som under slutet av 1900-talet bytte till billigare utländska tryckerier och därmed i många fall slutade att pliktlevereras. I själva verket skulle de enligt lag ha fortsatt att inkomma, men när pornografin började tunnas ut var det troligen tämligen välkommet, och att skriva till utgivarna och påminna om att skicka pliktexemplar var förmodligen inget som prioriterades. ”Kungliga biblioteket måste samla allt för evigheten, men vi kan välja”, uttrycker en universitetsbibliotekarie som har arbetat med pliktleveranserna på Humanistiska biblioteket i många år.

I själva verket nås man nuförtiden på pliktavdelningen mycket lite av den litteratur som skulle ha hamnat i Röda rummet. Detta är också troligen för att utgivare har blivit bättre på att *inte* pliktleverera så kallat internt material, det vill säga tryck från bland annat klubbar och föreningar (som exempelvis

8 Jonas Nordin, ”Plikten bakom allt: Pliktleveranshanteringen vid det kungliga biblioteket under 1700-talet,” i *Information som problem: Medianalytiska texter från medeltid till framtid*, red. Otfried Czaika, Jonas Nordin och Pelle Snickars (Kungliga biblioteket, 2014), 17, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:di-va-93632>.

ordenssällskap). Inte heller delar av polisens interna tryck levereras längre. Material som inte är avsett att spridas inom landet kommer helt enkelt inte längre till Humanistiska biblioteket – men har tidigare levererats, katalogiserats och sparats. I Röda rummet finns polisunderrättelser från 1878 till 1964 (med prydligt handskrivna instruktioner om att handlingarna måste vara 40 år gamla för att lånas ut), och olika instruktionsböcker från 1960-talet om hur polisen ska hantera sina tjänstevapen samt polisiär grepp- och batongteknik. Det finns även en rad skrifter gällande både polisiär och militär verksamhet i Sverige, sedan länge föråldrade.

Vad gäller pornografin visar en snabb inventering av den digitalt katalogiserade pornografin att det finns nästan 200 tidskrifter med genrebeteckningen ”porrtidningar” som står i Röda rummet. Av dessa är det i stort sett inga som fortfarande levereras till biblioteket. På ett sätt kan man säga att Röda rummet är en rest från 1900-talets svenska utgivning av ”olämplig litteratur” och tidskrifter, och knappast en återspeglning av vår samtida dito. Det som nu placeras här är i det närmaste bara återtagna avhandlingar och litteratur. Det finns också visst material som kan ha köpts in av intet ont anande bibliotekarier och visat sig vara olämplig litteratur – som en skrift med namnet *Torture Garden* med explicita bilder på temat, som kan tänkas ha förvärvats då man trodde att det var en provokativ konsttidskrift.

Det som nuförtiden utgör en besvärlig hantering av plikten är inte pornografi, utan i själva verket den enorma mängd egenutgiven litteratur som möjliggjorts i och med hybridförlag och digitala tryckeritjänster där människor kan trycka sina alster, ofta utan inblandning av redaktör. Detta innebär att det som dyker upp kan vara sådant som är så pass obearbetat att det saknar verkshöjd, eller bara angår författaren själv eller dennas släkt. En stor mängd är självbiografier eller historiska biografier över personer och släktingar. Ibland kommer det obscena verk, som pornografiska skildringar eller väldigt utlämnande (själv)biografier. På Humanistiska biblioteket har man anammat Umeå universitetsbiblioteks metod för att hantera den våg av egenutgivning som kommer med plikten: att spara vart tionde exemplar. Detta anses tillräckligt för att kunna visa på vilken typ av utgivning som fanns under det givna året, samtidigt som man inte behöva ägna alltför många hyllmeter åt att bevara denna mängd av litteratur. Kungliga biblioteket sparar allt, resonerar man, och då kan man vända sig dit. Göteborgs

universitetsbibliotek har ett västsvenskt fokus, och sparar framför allt egenutgiven litteratur som behandlar västsvenska förhållanden.

Vi universitetsbibliotekarier verkar i det fördolda. Det idoga arbetet med att ta emot enorma mängder av böcker, katalogisera dem, indexera dem, ställa dem på öppna hyllor eller i slutna magasin – det är bara en liten del av hur vi obemärkt knattrar på våra datorer i de inre gemaken. Vi belägger referensfrågor och beställningar, och ger låneaccess till material. Vi möter forskare och studenter i våra mötesrum för att guida vid litteratursökningar och sökprocesser. Vi beskriver våra samlingars historia, vi vårdar böcker och tidskrifter och vi träffar kollegor från andra bibliotek och berättar för varandra om hur vi arbetar och hur vi kan hjälpa varandra – med mera. Men för det mesta rör vi oss inte inom synhåll för låntagarna inuti biblioteket. Troligen skulle de flesta ha svårt att tro att det arbetar drygt 70 personer på Humanistiska biblioteket, då de man faktiskt ser vid en given tidpunkt i de publika områdena är de universitetsbibliotekarier som bemannar informationsdisken och läsesalsexpeditionen två timmar åt gången, och de som arbetar med att hämta och ställa tillbaka böcker på rätt plats i bokhyllorna. För det mesta är de många hyllmilan utan bibliotekarier, övergivna i sin uppställda ordning till dess att någon har ett ärende till en specifik hylla. Det finns något spökligt i allt det här.

Detta återfinns också i den allmänna bilden av biblioteket. Gary P. Radford och Marie L. Radford menar att en vanlig representation av biblioteket i den amerikanska populärkulturen är biblioteket som katedral. Biblioteket framställs ofta som en grandios och respektingivande byggnad, med överhängande risk att gå vilse bland hyllor och magasin. Ofta framställs biblioteket också med en kuslig känsla av att vara övergivet, och som ett repositorium fyllt av död diskurs.⁹ ”Libraries are understood through metaphors of control, tombs, labyrinths, morgues, dust, ghosts, silence and humiliation.”¹⁰ Labyrinter, damm, spöken och tystnader. Men samtidigt – känslan av att

9 Gary P. Radford och Marie L. Radford, “Libraries, librarians, and the discourse of fear,” *The Library Quarterly: Information, Community, Policy* 71, nr 3 (2001): 309–312, <https://doi.org/10.1086/603283>.

10 Radford och Radford, “Libraries, librarians, and the discourse of fear,” 325.

någon just försvunnit runt hörnet. En förtätning i luften som om någon precis stängt av hög musik. Så kan det kännas att vandra runt i magasinen på Humanistiska biblioteket.

Vad betyder det egentligen att samla böcker i ett giftskåp, i det Röda rummet? Vad säger Röda rummets bibliografi om oss, om världen den skapats i? Historikern Annie Stora-Lamarre kallar böckerna som Apollinaire katalogiserade i franska L'Enfer för en sorts ”kartografi över njutningar”, genom att ”skapa nya historiska begärsmönster”.¹¹ Är detta vad vårt idoga arbete i de inre gemaken med att samla och beskriva det obscena och olämpliga mynnar ut i? En kartering, en anvisning om oss själva till eftervärlden över vad vi inte kunde härbärgera inom sfären för det vanliga, det lättaccepterade, inom det som inte rörde upp känslor inuti oss.

Om man föreställer sig samlingarna i olika giftskåp som en karta över vad vi inte står ut med att ha framme tillsammans med det acceptabla i vårt samhälle, blir dess olika bibliografier ett sätt att spåra vad samhällets olika institutioner (i detta fall biblioteken) bedömer som alltför svårt att tillgängliggöra. Det finns andra verksamheter än bibliotek som tangerar detta arbete, inte minst de olika censurorgan som under olika tider i olika länder har satt saxen i allsköns material eller till och med förbjudit hela verk. Konstnären Martin Öhrn gjorde 2009 filmen *Magic bullet* som består av sekvenser som den svenska filmcensuren på Statens biografbyrå klippt ur filmer sedan 1911 då byrån inrättades. Statens biografbyrå lades ner 2011, och under denna hundraårsperiod förhandsgranskade man 147 000 filmer. *Magic bullet* är närmare 50 timmar lång och visar vad som ansetts alltför upprörande att visas upp i Sverige och hur denna uppfattning förändrats under tidens gång.¹² Öhrn har också publicerat filmcensurernas egna nedskrivna beskrivningar av censurklippen i bokform. Under första halvan av 1900-talet är det närmast rara anteckningar, exempelvis från år 1938 över

11 Båda citat av Annie Stora-Lamarre, ”Censorship in republican times: Censorship and pornographic novels located in L'Enfer de la Bibliothèque Nationale, 1800–1900,” i *International exposure: Perspectives on modern European pornography, 1800–2000*, red. Lisa Z. Sigel (Rutgers University Press, 2005), 48. Översättning av författaren.

12 ”Magic bullet,” Moderna Museet, åtkomstdatum 5 juli 2024, <https://www.modernamuseet.se/stockholm/sv/aktiviteter/magic-bullet/>.

vad som allra troligast är filmen *Snövit och de sju dvärgarna* från 1937: ”kvinna tillverkar och dricker trolldryck, kvinna förvandlas, trolläpple med dödskalleshölje tillverkas, skelett i fängelsehåla, häxa i skog flankeras av gamar, häxa manipulerar kvinna att äta förgiftat äpple.”¹³ Men fram på 1980- och 1990-talet är beskrivningarna alltmer råa och centreras kring våld, sexuellt våld, tortyr och misshandel. Dessa beskrivningar blir närmast brutalt poetiska med sina många upprepningar av obehagliga inslag i scener, som denna från 1991: ”dödande av man, misshandel av man, nedskjutning, nedskjutning, nedskjutning, nedskjutning, hängande man in genom fönster, nedskjutning, slagsmål, brinnande man.”¹⁴ Det är nästan som att man kan höra de bortklippta filmernas röster genom dessa anteckningar, som om de talade till oss genom åren bakom lås och bom. Karin Henning, universitetsbibliotekarie på Humanistiska biblioteket och kulturskribent, beskrev en gång hur man kunde *höra* de olika arkivsamlingarna efter personer och föreningar som står uppställda i bruna arkivkartonger nere i Humanistiska bibliotekets raritetskammare:

De trängs och det är ett hemskt oväsen av alla starka röster: i ett hörn sitter Evert Taube och svajar med gitarren, Barbro Alving är på väg dit med en flaska rom – nej, hon vänder och tar i stället sikte på Eva Alexanderson och Birgitta Stenberg, som sitter och mediterar över den helige Franciskus. Då och då skriks det ut kamprop från en megafon borta vid Kvinnohusets kartonger.¹⁵

Röda rummets röster är också säregna och av olika art: allt från fuktiga stönanden till auktoritära marschutrop och uppmuntrande gymnastiska instruktioner från sällskapen för nakenkultur och frisksport.

De olika giftskåpens bibliografier kan för vissa bli mer intressant än hyllmilen av katalogiserat ordinärt material. Måhända är det just vad som kan uppstå när man anstränger sig för att katalogisera allt så att ordning kan uppstå i förhållande till allt det andras rätta plats, samtidigt som man undanhåller det som för tiden anses olämpligt. Det kan till och med bli

13 Markus Öhrn, *Magic bullet: Ett synopsis skrivet av Statens biografbyrå 1934–1997* (Göteborg International Film Festival, 2009), 11.

14 Öhrn, *Magic bullet*, 144.

15 Karin Henning, ”Greta Beckius romanmanus tolkades självbiografiskt och brändes efter hennes död,” *Borås Tidning*, 15 juli, 2021, <https://www.bt.se/kultur/essa-greta-beckius-romanmanus-tolkades-sjlvbiografiskt-och-brandes-efter-hennes-dod-21ad7e9e/>.

mer intressant att studera innehållet i det undanhållna materialet i en tyst läsesal än att uppleva det i verkliga livet. Författaren och folkloristen Gershon Legman undrar i introduktionen till Patrick J. Kearneys bibliografi till *Private Case* på British Library: hur kommer det sig att så många tar sig till de tysta national- och universitetsbiblioteken och fyller i beställningar på litteratur som beskriver i ”crabbed and often perverted prose and foreign tongues the very same human bodies, organs and acts that they have somehow preferred to encounter here on paper and not in the flesh outside. How is *this* to be explained?”¹⁶

Likt de många, långa magasinerna på Humanistiska biblioteket är Röda rummet också en övergiven plats för den som bara besöker det då och då. När man väl tagit sig ner till det omärkta magasinet och vridit om låset med den gömda nyckeln möts man av kompakt mörker, och en lukt som påminner om kalla bergrötter, pudrigt damm och gulnat papper. Man viftar med handen rakt in i det becksvarta och lysrören tänds blinkande, motsträvt. Det är inte alls stort, och först möts man av ett litet rum som leder in i ett annat, med hyllor i mitten och längs väggarna. När man närmare inspekterar hyllorna ser man lämningar efter de universitetsbibliotekarier som arbetat här innan man själv dök upp. Man själv är endast en snabb blinkning i rummets historia. Någon har omsorgsfullt samlat och lagt till rätta de olika materialerna i omslag med prydligt handskrivna etiketter, eller lämnat beslut från Kungliga biblioteket uppstickande i återtagna böcker för att dess kontext inte ska glömmas bort. För man vet att åren går fort här nere. Någon har vårdat detta rum, och fortsätter att göra så, om än mer sällan än på 1900-talet. Men någon fortsätter.

Om man står framför bokhyllorna i mitten av Röda rummet, och sätter sig på huk och lägger huvudet på sned åt vänster, ungefär så långt som det går innan det börjar streta emot i höger sida av nacken. Då ser man, under Ove Brusendorffs tjocka gröna läderband över *Erotikens historia*, en stor roströd bok. Halvfranskt band med präglad guldtext på ryggen:

16 Gershon Legman, "Introduction," i *The Private Case: An annotated bibliography of the Private Case erotica collection in the British (Museum) Library* av Patrick J. Kerney (Landesman, 1981), 11.

C. FAMIN

*

MUSÈE ROYALE
DE NAPLES

CABINET SECRET

Om man öppnar boken, och slår upp till LE SATYRE ET LA CHÈVRE kan man få se själva upprinnelsen till att detta rum ens existerar. En avbildning i blyerts av en get och en satyr som med oväntat ömma blickar – så öm blick en get nu än kan ha – förenas köttsligt.

Och man tänker att det är passande. Så oerhört passande att boken om Det hemliga museet står här, nere i berget intill alla spårvagnar och människofötter, i detta Röda rum, till dess att någon har anledning att ta upp den. Igen.

Publicerade källor och litteratur

- Arbelius, Karin. "Giftskåpet: Praktik och princip." Masteruppsats, Uppsala universitet, 2011. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-158467>.
- Darnton, Robert. "'Philosophical sex': Pornography in Old Regime France." I *Enlightenment, passion, modernity: Historical essays in European thought and culture*, redigerad av Mark S. Micale och Robert L. Dietle. Stanford University Press, 2000.
- Henning, Karin. "Greta Beckius romanmanus tolkades självbiografiskt och brändes efter hennes död." *Borås Tidning*, 15 juli, 2021. <https://www.bt.se/kultur/essa-greta-beckius-romanmanus-tolkades-sjלבiografiskt-och-brandes-efter-hennes-dod-21ad7e9e/>.
- Kendrick, Walter. *The secret museum: Pornography in modern culture*. University of California Press, 1996.

- Kungliga biblioteket. "Pornografi på KB." Åtkomstdatum 4 juli 2024. <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/samlingsbloggen/blogginlagg/2022-03-31-pornografi-pa-kb.html>.
- Legman, Gershon. "Introduction." I *The Private Case: An annotated bibliography of the Private Case erotica collection in the British (Museum) Library*, av Patrick J. Kerney. Landesman, 1981. [https://hdl.handle.net/2027/uc1.\\$b700645](https://hdl.handle.net/2027/uc1.$b700645).
- Moderna Museet. "Magic bullet." Åtkomstdatum 5 juli 2024. <https://www.modernamuseet.se/stockholm/sv/aktiviteter/magic-bullet/>.
- Nordin, Jonas. "Plikten bakom allt: Pliktleveranshanteringen vid det kungliga biblioteket under 1700-talet." I *Information som problem: Medieanalytiska texter från medeltid till framtid*, redigerad av Otfried Czaika, Jonas Nordin och Pelle Snickars. Kungliga biblioteket, 2014. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-93632>.
- Radford, Gary P. och Marie L. Radford. "Libraries, librarians, and the discourse of fear." *The Library Quarterly: Information, Community, Policy* 71, nr 3 (2001): 299–329. <https://doi.org/10.1086/603283>.
- SFS 1993:1392. *Lag om pliktexemplar av dokument*. Utbildningsdepartementet, 1993. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19931392-om-pliktexempl_sfs-1993-1392.
- SOU 2021:32. *Papper, poddar och ...: Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial*. Regeringskansliet, 2021. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/04/sou-202132>.
- Stora-Lamarre, Annie. "Censorship in republican times: Censorship and pornographic novels located in L'Enfer de la Bibliothèque Nationale, 1800–1900." I *International exposure: Perspectives on modern European pornography, 1800–2000*, redigerad av Lisa Z. Sigel. Rutgers University Press, 2005.
- Öhrn, Markus. *Magic bullet: Ett synopsis skrivet av Statens biografbyrå 1934–1997*. Göteborg International Film Festival, 2009.